

УДК 351.84:364.3:316.362
DOI 10.36030-2311-6722-2019-1-58-70

Л. С. СОЛОДУХІНА,
експерт експертної групи з питань інтегрованих соціальних послуг сім'ям Директорату
соціальних послуг та інтеграції Мінсоцполітики, аспірант,
Національна академія державного управління при Президентові України
<http://orcid.org/0000-0002-9707-190X>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У БІОЛОГІЧНИХ СІМ'ЯХ

У статті розкрито соціально-демографічні показники сімей з дітьми в Україні в контексті шлюбності, розлучуваності, народжуваності та смертності дітей від зовнішніх обставин; актуалізовано питання забезпечення виховання дітей у біологічних сім'ях; досліджено низку явищ та показників, що засвідчують посилення кризи сім'ї, неналежний стан соціального захисту дітей в українських родинах (дитяча бездоглядність та безпритульність, складні життєві обставини сімей з дітьми, жорстоке поводження з дітьми, рівень відмов жінок від новонароджених дітей); охарактеризовано особливості державної допомоги батькам у виконанні ними своїх обов'язків по вихованню дітей; запропоновано шляхи нормативно-правового та організаційного врегулювання проблем у сфері забезпечення виховання дітей у біологічних сім'ях; акцентовано увагу на необхідності створення в територіальних громадах самоврядної системи охорони сім'ї та дитинства, яка стане запорукою безпеки дитини та добробуту сім'ї.

Ключові слова: сім'я, яка перебуває у складних життєвих обставинах; бездоглядність та безпритульність; жорстоке поводження; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціальні центри матері і дитини; центри соціальної підтримки дітей та сімей; фахівці із соціальної роботи; соціальна підтримка сім'ї.

L. S. SOLODUCHINA,

An expert of the expert group is on questions integrated social services monogynopaediums Direktorat of social services and integration Ministry of social policy, Post graduate student, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

PUBLIC POLICY ISSUES REGARDING ENSURING THAT CHILDREN ARE RAISED IN BIOLOGICAL FAMILIES

The article covers the social and demographic situation of families with children in Ukraine based on marriage and divorce rates, birth rates and death caused by external factors rates; raises awareness of the importance of children being raised in biological families; explores a number of phenomena and indicators to prove the prevalence of family crisis, demonstrate inadequate social protection of children in Ukrainian families (child neglect, difficult living conditions of families with children, child abuse and violence, the rate of women giving up their newborn babies); describes the specifics of state support for parents in performing their parenting responsibilities; proposes regulatory and institutional solutions to the problems with regard to child upbringing in biological families; emphasises the importance of creating a self-governing protection system for children and families on the local level to ensure child safety and family well-being.

Keywords: a family in difficult life circumstances; child neglect; child abuse; shelters for children; children social and psychological rehabilitation centers; mother and child social centers; social support centers for children and families; social workers; family social support.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Відповідно до Конвенції ООН про права дитини (Конвенція, 1990), Сімейного кодексу України (Сімейний Кодекс, 2002) та Закону України «Про охорону дитинства» (Про охорону, 2001) сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом із батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Предметом основної турботи та головним обов'язком саме батьків є забезпечення інтересів своєї дитини. При цьому ст. 152 Сімейного кодексу України (Сімейний кодекс, 2002) гарантоване право дитини на належне батьківське виховання, що забезпечується встановленою законом системою державного контролю.

© Солодухіна Л. С., 2019

Поряд із законодавчо закріпленими нормами слід зазначити, що для українців сім'я є однією з незаперечних традиційних цінностей. В ієрархії сімейних цінностей українців одними із найважливіших є народження та виховання дітей у сім'ї обома батьками, турбота батьків про дітей. Це погляди й установки, які становлять основу ментальності українського народу та його національного характеру, які існують і до сьогодні (Мандебура, 2011). Проте соціально-економічні негаразди відіграли неабияку роль у розгортанні демографічної кризи в Україні періоду незалежності.

Населення України традиційно характеризується високим рівнем шлюбності. Загальний коефіцієнт шлюбності в нашій країні вищий за середній європейський. Останніми роками воєнний конфлікт на Донбасі, а також соціально-економічна нестабільність погіршили умови життєдіяльності та розвитку української сім'ї: якщо у 2014 р. було зареєстровано 295,0 тис. шлюбів, то у 2017 р. вже 249,5 тис.

Ще з радянських часів і всі роки незалежності за загальним коефіцієнтом розлучуваності Україна належала до «країн-лідерів» в Європі (вищі показники були лише в Російській Федерації та окремі роки – в Білорусії й Молдові). Цікаво, що в умовах політичної нестабільності в 2014 р. в усіх областях України зменшилась кількість розлучень і ця тенденція частково збереглась до нинішнього часу (Демографічні, 2017). Отже, в умовах воєнної загрози та соціально-економічної нестабільності подружні конфлікти дещо відійшли на другий план, сімейна солідарність і згуртованість стали цінуватися вище. Проте все ж таки на сьогодні кожна п'ята дитина у нашій країні народжується в жінок, які не перебувають в офіційному шлюбі.

Невід'ємним показником становища сім'ї є народжуваність. Загальний коефіцієнт народжуваності в Україні у 2016 р. становив 10,3 %. Найвищим його значення у новітній демографічній історії країни було в 2012 р. й досягло 11,4 % (Демографічні, 2017).

Однією з причин кризи інституту сім'ї в Україні є перебування сімей у складних життєвих обставинах. Характерними ознаками таких сімей є відсутність або значне порушення функціонування принаймні одного елемента в системі сімейних зв'язків, низька якість функціонування родини аж до повної нездатності виконувати сімейні обов'язки та, відповідно, незадоволення основних потреб членів родини, зокрема дітей.

Саме в родинному колі дитина отримує перші уявлення про себе та інших, розвиває необхідні для життя почуття, соціальні навички спілкування і спільної діяльності. Тому в умовах, коли сім'я перестає ефективно виконувати свої виховні функції в суспільстві, актуальним є питання її впливу на соціалізацію особистості.

Усе вищезазначене засвідчує важливість актуалізації питання забезпечення виховання дітей у соціально спроможних біологічних сім'ях.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Особливості сімейного виховання через призму суспільних цінностей, проблеми публічної політики та управління у сфері соціальної підтримки сімей, забезпечення прав дітей у них, а також шляхи їх розв'язання відображені в наукових працях О. Вакулєнка (2010), М. Кравченко (Кравченко, Мордань, 2010), О. Мандебури (2011), І. Галатир, Г. Кошонько (2011), М. Стельмаховича (1995), І. Сьомкіної (2011).

Завдяки теоретичним надбанням вітчизняних учених державна політика у сфері забезпечення права дітей на сімейне виховання зазнала суттєвих зрушень та якісних змін. Однак негативні соціальні трансформації останнього десятиліття в Україні, а також запровадження реформування місцевого самоврядування й територіальної організації влади в Україні потребують більш глибокого дослідження взаємовідповідальності безпосередньо батьків, держави та територіальної громади за гармонійне виховання кожної дитини в сімейному оточенні.

Формулювання цілей (мети) статті. Мета дослідження полягає у вивченні стану забезпечення виховання дітей у біологічних сім'ях для виявлення основних проблем у зазначеній сфері й опрацювання шляхів їх нормативно-правового та організаційного врегулювання.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Відповідно до Конвенції ООН (Конвенція, 1990), законів України «Про охорону дитинства» (Про охорону, 2001), «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (Про державну допомогу, 1993), «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (Про державну соціальну, 2000), «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (Про соціальну, 2001) та інших нормативно-правових актів держава надає батькам, іншим законним представникам допомогу у виконанні ними своїх обов'язків по вихованню дітей, зокрема:

1) дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах та потребує отримання різних соціальних послуг, у тому числі соціально-психологічної реабілітації, може бути тимчасово влаштована до сімей патронатних вихователів, у центри соціально-психологічної реабілітації та центри соціальної підтримки дітей та сімей (Сімейний Кодекс, 2002; Про затвердження Примірної, 2016; Про затвердження Типового положення, 2004; Про Типове Положення, 1997);

2) в Україні функціонує мережа соціальних центрів матері та дитини (Про затвердження Типового положення про соціальний, 2005), а також центрів соціально-психологічної допомоги, які надають соціальні послуги (зокрема в умовах стаціонару) особам, у тому числі з дітьми, які потерпають унаслідок стихійного лиха, учинення стосовно них злочину, насильства або реальної загрози його вчинення та за інших обставин;

3) функції щодо соціальної підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, виконують також спеціалісти мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (Про затвердження Загального, 2013) (зокрема ці заклади надають комплекс соціальних послуг сім'ям з дітьми, таких як екстрене втручання, посередництво (медіація), консультування, соціальний супровід та ін.).

Згідно з новою редакцією Закону України «Про соціальні послуги», прийнятого Верховною Радою України 17 січня 2019 р. (набуває чинності через рік), окреслені центри будуть реорганізовані у центри соціальних служб із денними та стаціонарними та денними службами (відділеннями) для організації допомоги дітям та сім'ям із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах (Про соціальні, 2019);

4) державою вживаються заходи щодо забезпечення гідних умов існування сімей, у яких виховуються діти, шляхом надання матеріальної допомоги, зокрема: допомоги сім'ям з дітьми; соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям; допомоги дітям з інвалідністю та особам з інвалідністю з дитинства. Так, допомога при народженні дитини надається у розмірі 41 280 грн незалежно від кількості народжених дітей у сім'ї. Виплата здійснюється одноразово у розмірі 10 320 грн і щомісячно протягом 36 місяців – по 860 грн (Про державний, 2018).

Соціальний захист малозабезпечених сімей, у тому числі з дітьми, забезпечується шляхом надання державної соціальної допомоги з урахуванням доходів та майнового стану сім'ї. Крім того, з метою соціальної підтримки дітей, які виховуються в малозабезпечених сім'ях, здійснюється доплата на дітей віком від народження до 13 років у розмірі 250 грн, на дітей від 13 до 18 років – 500 грн (Про державний, 2018).

Допомога на дітей одиноким матерям надається в розмірі, що дорівнює різниці між 100 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців. Максимальний розмір допомоги з 01 січня 2019 р. на дитину до 6 років становить – 1 626 грн, на дитину від 6 до 18 років – 2027 грн (Про державний, 2018).

Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме, надається у розмірі, що дорівнює різниці між 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців. Максимальний розмір допомоги з 01 січня 2019 р. на дитину до 6 років становить – 813 грн, на дитину від 6 до 18 років – 1013 грн (Про державний, 2018).

Разом з тим наразі спостерігаються посилення кризи сім'ї, неналежний стан соціального захисту дітей в українських родинах, які характеризуються такими показниками.

1. Одним із показників рівня суспільного благополуччя є рівень сирітства. В останні роки в Україні продовжує спостерігатися тенденція до зменшення чисельності таких дітей (98 119 дітей у 2010 р., 83 716 – у 2014 р., 70 240 – у 2017 р.). Така тенденція більшою мірою пов'язана зі зменшенням чисельності дитячого населення в цілому (у тому числі у зв'язку із тимчасовою окупацією АР Крим та проведенням операції Об'єднаних сил), а не з покращенням соціально-економічної ситуації в державі, оскільки кількість дітей, які щорічно набувають відповідного статусу, залишилася стабільно високою (близько 10 тис. на рік) (Офіційний).

2. Загальним показником сімейного неблагополуччя можна вважати кількість сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, виявлених та облікованих центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Так, упродовж 2018 р. 492,5 тис. сімей уразливих категорій, в яких виховуються 648,5 тис. дітей, отримали різні соціальні послуги. Із загальної кількості охоплених послугами сімей у 163,5 тис. сімей (у них 254,5 тис. дітей) за результатами оцінки їх потреб підтвердилися складні життєві обставини (Офіційний).

3. Кількісні показники виявлених дітей за результатами планових та позапланових систематичних профілактичних заходів (рейдів) підтверджують наявність у нашому суспільстві явищ дитячої бездоглядності та безпритульності (Офіційний). Ці заходи проводяться місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з метою вжиття відповідних заходів щодо соціального захисту та надання соціальної, правової, медичної допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Під час проведення цих профілактичних заходів обстежуються традиційні місця перебування безпритульних дітей: підвали, теплотраси, вокзали, ринки, електропоїзди. З дітьми та їхніми батьками проводиться робота з роз'яснення законодавства України, спрямованого на охорону дитинства, вживаються заходи з надання матеріальної допомоги сім'ям з дітьми, які цього потребують.

Так, у 2008 р. під час здійснення 31 тис. рейдів було виявлено 31 тис. дітей, які потребували допомоги, з яких вилучено з небезпечного середовища понад 6 тис. У 2014 р. протягом майже 29 тис. заходів виявлено лише 11 тис. дітей, 4,8 тис. з яких вилучено. Проте у 2018 р. у результаті 28,5 тис. заходів уже виявлено 13,5 тис. дітей, з яких 4,5 тис. вилучено (Офіційний).

Вищезазначені показники, крім ілюстрації стану неналежного виконання батьками своїх обов'язків щодо виховання та розвитку дітей, свідчать і про те, що сьогодні спостерігається вкрай негативна тенденція: попри зменшення (недоцільне та необґрунтоване зважаючи на суспільно-економічну кризу в державі) проведення профілактичних заходів (рейдів), збільшується кількість дітей, виявлених у них. Тобто наразі вже можна говорити про тривожні ознаки повернення явища бездоглядності на території України.

4. Ще одним показником сімейного неблагополуччя в контексті виховання дітей є те, що станом на початок 2018 р. нараховувалося понад 28 тис. дітей, які взяті на облік служб у справах дітей як такі, що перебувають у складних життєвих обставинах (не є тотожним із обліком сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах) (Офіційний), з причин:

– проживання в сім'ї, у якій батьки або особи, які їх замінюють, ухиляються від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, а саме: коли вони без поважних причин не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає або може вплинути на її фізичний розвиток, не створюють умов для отримання нею освіти (майже 95 % облікованих);

– жорстокого поводження з дитиною або загрозою його вчинення;

– залучення дитини до найгірших форм дитячої праці;

– систематичного самовільного залишення дитиною місця постійного проживання.

5. Показником, що підтверджує сімейне неблагополуччя, є рівень домашнього насильства по відношенню до дітей. Тільки за 9 місяців 2017 р. до територіальних органів поліції на-

дійшло понад 75,7 тис. заяв і повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством, із них 968 подано особисто дітьми. При цьому визнано потерпілими від домашнього насильства і кримінального злочину, за офіційними даними Національної поліції України, лише 65 дітей. Водночас, за інформацією Мінсоцполітики (центрального органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству), постраждало від жорстокого поводження за окреслений період 998 дітей. Тобто можна припустити, що в більшості випадків жорстокого поводження з дітьми кримінальні справи не порушувались (ситуацію було або проігноровано, або складено адміністративний протокол) (Інформаційно-аналітичні, 2017).

6. У контексті послаблення відповідальності батьків щодо виховання та розвитку дітей одним із найчутливіших показників цього є смертність та травматизація дітей.

За період незалежності України із 1991 р. по 2015 р. чисельність дітей зменшилась на 4947,6 тис. осіб, а їх питома вага в загальній чисельності населення скоротилася з 25,6 % до 17,9 %. На початок 2016 р. чисельність дітей віком до 18 років в Україні становила 7 614 006 осіб (без урахування даних населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, і тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя) (Державна доповідь, 2016).

Значний вплив на зменшення чисельності дитячого контингенту має смертність дітей віком до 1 року, яка є одним із найчутливіших індикаторів ступеня соціально-економічного розвитку суспільства. У 2015 р. рівень смертності таких дітей становив 7,9 % на 1 000 дітей народжених живими (Державна доповідь, 2016).

Особливе занепокоєння викликає смертність дітей від зовнішніх причин, тобто від причин, які можна усунути за умови якісного догляду і піклування у сім'ї (третє місце в структурі смертності дітей віком до 1 року). Серед таких причин переважають нещасні випадки із загрозою диханню – 63,6 % від усіх випадків смертей від зовнішніх причин (Державна доповідь, 2016).

7. Кризу інституту сім'ї в Україні відображають також показники контингенту вихованців притулків для дітей та центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, оскільки відповідно до Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (Про органи і служби, 1995), типових положень про ці заклади (Про затвердження Типового, 2004; Про Типове, 1997) вони є закладами соціального захисту, у яких надається комплексна соціальна, психологічна, педагогічна, медична, правова та інші види допомоги:

– дітям із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах і не в змозі подолати їх за допомогою власних можливостей, якщо батьки з певних причин (через тривалу хворобу, інвалідність тощо) не можуть забезпечити належного утримання та догляду за дитиною, ухиляються від виконання батьківських обов'язків, вживають алкоголь, наркотичні засоби;

– дітям, які зазнали насильства і потребують соціально-психологічної допомоги, постраждали від торгівлі дітьми;

– бездоглядним та безпритульним дітям;

– дітям, які залишилися без піклування батьків або осіб, які їх замінюють.

Розподіл вихованців за соціальною характеристикою у 2017 р. вказує, що:

– 55 % дітей мають неповну сім'ю, що засвідчує необхідність в охопленні заходами з профілактики соціального сирітства, передусім сімей одиноких матерів, батьків;

– усього 44 % вихованців – діти із сімей, у яких батьки ухиляються від виконання своїх батьківських обов'язків, тобто це діти з сімей, які потребували раннього втручання суб'єктів соціальної роботи для надання якісних соціальних послуг (Офіційний).

8. Актуальною проблемою є те, що із понад 100 тис. дітей, які проживають у закладах інституційного догляду та виховання дітей, лише близько 8 % – це діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, а решта 92 % мають батьків, із них тільки 17 % – діти, які мають інвалідність (Про Національну, 2017).

Отже, аналіз становища дітей та сімей із дітьми засвідчує перебування дітей у глибокій кризі, якій можливо було запобігти шляхом сприяння формуванню відповідального батьківства та належного виконання посадовими особами своїх обов'язків щодо охорони дитинства.

Способами розв'язання наявних у цьому напрямі проблем можуть стати механізми децентралізації, зокрема правовий та організаційний, які дадуть змогу змінити підходи до соціального захисту дітей від боротьби з наслідками порушень прав дітей до створення сприятливого для їх виховання й розвитку середовища.

У контексті організаційного механізму децентралізації захисту прав дітей слід відмітити, що самоврядні повноваження є недоторканими і непідконтрольними органам державної влади. Контрольна функція держави здійснюється лише за наданими законом окремими повноваженнями органів виконавчої влади.

Міркування про організаційне забезпечення взаємодії у сфері охорони дитинства слід почати з питань, які повноваження залишаються у віданні держави, які повноваження є власними та які повноваження державі ефективніше делегувати. Очевидно, що повноваження щодо забезпечення контролю у сфері соціального захисту дітей держава залишає за собою.

Благополуччя та безпека дитини є державним інтересом, належить до компетенції держави і забезпечується державними заходами. Жодних заперечень не викличе твердження, що благополуччя та безпека дитини є також і громадським інтересом та може бути віднесене до пріоритетних питань місцевого значення. Спільність державних та громадських інтересів у благополуччі та безпеці дитини може означати, що повноваження держави у сфері соціального захисту дітей можуть бути делеговані органам місцевого самоврядування, але не можуть бути повністю визначені як власні самоврядні повноваження.

Водночас конституційне право територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення дає підстави говорити, що місцеві ініціативи по захисту та підтримці дитини мають статус самоврядних повноважень, завдяки чому громада може та зобов'язана підтримати кожен свою дитину.

При передачі функцій держава повинна контролювати не стільки методи реалізації функції, як кінцевий результат. Способи його досягнення – прерогатива місцевого самоврядування. Контроль за формальними показниками є значно ефективнішим за спроби безпосереднього втручання та впливу на дії місцевого самоврядування. Аналіз практичної діяльності підтверджує, що за відсутності унормованих, стандартизованих послуг і критеріїв оцінки діяльності контроль заміщується прямим втручанням у діяльність місцевого самоврядування.

Оскільки сім'я з дитиною має територіальну прив'язаність, доцільно запропонувати функціонування поряд із державною системою заходів щодо соціального захисту дітей і відповідну самоврядну систему.

У зв'язку з цим наразі нагальною потребою стає внесення змін до ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яка регламентує повноваження у сфері соціального захисту населення, зокрема варто розмежувати рівні повноважень:

1) відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад з його розподілом на власні і делеговані повноваження, залишивши саме тут функцію організації роботи щодо виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які залишились без батьківського піклування, захист особистих і майнових прав саме у власних повноваженнях;

2) відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, що представляють об'єднані територіальні громади (визнані спроможними), та виконавчих органів міських (міст обласного, республіканського Автономної Республіки Крим значення, міст із спеціальним статусом) рад, з його розподілом на власні і делеговані повноваження.

Крім повноважень, запропонованих у частині першій цієї статті, для цих органів у контексті соціального захисту дітей варто визначити у власних повноваженнях.

– забезпечення відповідно до закону організації роботи щодо тимчасового влаштування дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які залишились без батьків-

ського піклування, у сім'ї родичів, патронатні сім'ї, заклади соціального захисту дітей; здійснення їхнього соціального захисту.

Проте в делегованих повноваженнях необхідно відобразити конституційну норму щодо забезпечення відповідно до закону утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сімейних формах влаштування, інших формах влаштування, передусім з умовами виховання, наближеними до сімейних, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у сім'ях патронатних вихователів.

Крім цього, в контексті організаційного механізму очевидною стає необхідність розширення можливостей щодо соціальної підтримки сімей із дітьми, у тому числі шляхом:

- подолання та запобігання бідності сімей з дітьми. При цьому оптимальними шляхами вважається комплексна стратегія, яка повинна поєднувати забезпечення зайнятості й матеріальної «самодостатності» батьків із наданням матеріальної підтримки сім'ям з дітьми тільки у разі потреби (адресність допомоги, акцент не на фінансовому механізмі, а на організаційному – надання можливості працювати);

- розвитку медичних, освітніх соціальних послуг для сімей із дітьми з метою профілактики соціального сирітства. Зокрема, існує потреба в підвищенні якості роботи дошкільних та позашкільних закладів освіти, узгодженні режимів їх роботи з потребами батьків, розширенні участі неурядових організацій у створенні системи дошкільних закладів, підтримці індивідуального догляду за дітьми;

- організації дозвілля, оздоровлення та відпочинку дітей;

- забезпечення доступності та своєчасного отримання реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю у результаті розвитку інклюзивного навчання та поступової оптимізації мережі спеціальних і спеціалізованих закладів та установ (відповідно до потреб територіальної громади), розширення переліку послуг, поліпшення матеріально-технічного й кадрового забезпечення;

- забезпечення формування навичок відповідального батьківства.

За умови успішної реалізації таких підходів держава допомагатиме батькам виконувати батьківські обов'язки, а не перебиратиме ці функції на себе. Переважна їх більшість уже знайшли своє відображення у: Національній стратегії профілактики соціального сирітства на період до 2020 року; Національній стратегії у сфері прав людини (Про затвердження Національної, 2015); Стратегії подолання бідності (Про схвалення Стратегії, 2016), Середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду до 2020 року (Про затвердження середньострокового, 2017), Національній стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки (Про Національну стратегію реформування, 2017).

У контексті правового механізму децентралізації соціального захисту дітей варто звернути увагу на нормативно-правове врегулювання організації безпечного середовища для зростання та розвитку дітей шляхом посилення відповідальності батьків за невиконання своїх обов'язків по відношенню до дітей. Зокрема, доцільним є прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання жорсткому поводженню з дітьми, виникненню безпосередньої загрози їхньому життю або здоров'ю та подолання цих явищ» (реєстр. № 8325 від 26 квітня 2018 р.).

Законопроектом запропоновано насамперед посилити відповідальність батьків за злісне невиконання ними своїх обов'язків, які, зокрема, призвели до тяжких наслідків для дитини або її смерті.

Водночас запропонована законопроектом норма щодо визначення поняття «ухилення від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання дітей» надасть також змогу чітко розмежовувати відповідальність батьків за дії малолітніх та неповнолітніх дітей (наприклад штраф за розбите дитиною вікно) та за реальне ухилення від виконання батьківських обов'язків, за яке передбачено позбавлення батьківських прав.

Крім того, законопроектом пропонується альтернатива щодо заміни штрафних санкцій за невиконання батьками обов'язків стосовно виховання дітей (у разі першого притягнення до відповідальності за відповідне правопорушення) такими адміністративними санкціями, як громадські роботи та/або проходження корекційних програм, спрямованих на формування навичок відповідального батьківства.

Громадські роботи стануть альтернативою для тих батьків, які не мають роботи або іншого самостійного доходу та платять штрафи переважно з коштів різних видів державної соціальної допомоги, яка найчастіше призначається на дітей.

Корекційні програми як санкція визначено з таких підстав:

– тільки шляхом визначення корекційної програми як санкції можна забезпечити справедливе притягнення до відповідальності одинокої матері, яка перебуває в декретній відпустці по догляду за дитиною та не може відвідувати громадські роботи (корекційні програми менш тривалі, їх проходження можливе без відриву від догляду за дитиною), а штраф у разі його призначення сплачуватиме з державної соціальної допомоги при народженні дитини;

– добровільність соціальних послуг, у тому числі різних видів корекційних програм, є причиною того, що особи, які їх потребують, часто не усвідомлюють важливості таких послуг, тому не звертаються за їх отриманням або відмовляються від запропонованої допомоги і тим самим шкодять своїм дітям. Є й інші випадки, коли батьки люблять своїх дітей, проте не мають сформованої позитивної моделі сім'ї (наприклад колишні вихованці закладів інституційного догляду та виховання дітей) і не вміють належним чином виконувати свої батьківські обов'язки. У такому разі перед тим як застосовувати штраф або громадські роботи, органи державної влади зобов'язані вжити вичерпних заходів для формування у таких батьків навичок відповідального батьківства заради збереження для їхніх дітей можливості виховуватися в сім'ях (у цих випадках добровільність недоцільна, оскільки відповідно до ст. 152 Сімейного кодексу України право дитини на належне батьківське виховання забезпечується системою державного контролю).

Крім того, заслуговують на увагу запропоновані законопроектом зміни до Сімейного кодексу України щодо визначення підставою для позбавлення батьківських прав улаштування дитини на проживання до закладу охорони здоров'я, освіти або іншого дитячого закладу та відсутність з боку батьків без поважних причин проявів батьківської турботи та піклування про дитину, її виховання та утримання понад шість місяців, що є підставою для усиновлення дитини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ціннісні орієнтири суспільства по відношенню до своїх дітей відображають загальний рівень захисту та поваги до прав людини. Якщо держава піклується про своє майбутнє покоління, вона повинна передусім створити належні умови для всебічного розвитку кожної дитини, закласти основи для її повноцінного й плідного життя. А це можливо тільки шляхом забезпечення сімейного виховання.

Підсумовуючи викладене, можна сміливо стверджувати, що наразі Україна здійснила низку важливих кроків для забезпечення державної підтримки сім'ї та соціального захисту дитини в ній. Проте саме консолідації зусиль державних органів з органами місцевого самоврядування в напрямі забезпечення виховання дітей у біологічних сім'ях недостатньо.

Водночас існують реально досяжні шляхи нормативно-правового та організаційного врегулювання проблемних аспектів публічної політики в окресленому напрямі.

Оскільки сім'я з дитиною має територіальну прив'язаність, доцільно розвивати функціонування поряд із державною системою заходів щодо охорони дитинства, самоврядну систему підтримки сім'ї з дітьми. Перші кроки для цього вже зроблено – в органів місцевого самоврядування є фінансові можливості та право утворювати центри соціальної підтримки дітей та сімей, забезпечувати роботу на своїй території фахівців із соціальної роботи.

На сьогодні багато питань потребують злагодженого та системного їх вирішення, координації дій органів влади всіх рівнів і громадського суспільства з метою формування ефективної політики соціального захисту дітей, орієнтованої на забезпечення потреб кож-

ної дитини. Соціальний захист дітей і сімейно-орієнтована публічна політика мають залишатися одним із основних пріоритетів держави та суспільства в цілому.

Водночас слід наголосити, що організація безпечного середовища для зростання та розвитку дітей неможлива без посилення відповідальності батьків за невиконання своїх обов'язків по відношенню до дітей.

Тому в основі подальших досліджень мають стати ефективні механізми децентралізації публічної політики у сфері захисту прав дітей для запровадження принципово нової системи забезпечення найкращих інтересів кожної дитини в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Вакулєнко О. В., Комарова Н. М., Романова Н. Ф. Залучення місцевих громад до вирішення проблем дітей, сімей та молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах: метод. рек. Київ: Держсоцслужба, 2010. 108 с.
- Галатир І. А. Щодо причин виникнення явища соціального сирітства у сучасному українському суспільстві. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2011_3/11giasus.pdf
- Діяльність служб у справах дітей, підрозділів Національної поліції України, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, навчальних закладів і закладів охорони здоров'я щодо запобігання випадків смертності дітей від зовнішніх причин, катування дітей, сексуального насильства щодо дітей: інформаційно-аналітичні матеріали до слухань у Комітеті з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму. 10.10.2017. URL: <http://komsport.rada.gov.ua/documents/sluhannja/73808.html>
- Демографічні тенденції в Україні у 2000–2016 рр.: аналіт. зап. / Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи Нац. акад. наук України. Київ, 2017. 16 с.
- Конвенція ООН про права дитини: міжнародний документ ООН від 20.11.1989. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 205. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021
- Кошонько Г. Сімейна соціалізація як актуальна соціальнопсихологічна проблема. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. 2011. Т. XIII. Ч. 3. С. 184–189.
- Кравченко М., Мордань О. Формування інституційного механізму державного регулювання соціального захисту дітей в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. пр.: у 2 т. / голов. ред. М. М. Іжа. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2010. Вип. 3 (43). Т. 2. С. 67–70.
- Мандебура О. Сім'я як цінність у площині суспільних цінностей. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2011. Вип. 4 (54). 416 с.
- Офіційний веб-портал Мінсоцполітики. URL: <http://www.msp.gov.ua/>
- Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 23.11.2018 № 2629-VIII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2018. № 50. Ст. 400. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>
- Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1993. № 5. Ст. 21. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>
- Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 № 1768-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. № 35. Ст. 290. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1768-14?info=1>
- Про затвердження Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: Постанова Каб. Міністрів України від 01.08.2013 № 573. *Офіц. вісн. України*. 2013. № 66. Ст. 2381. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/573-2013-п>
- Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 02.08.2015 № 501. *Офіц. вісн. України*. 2015. № 69. Ст. 2257. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>
- Про затвердження Примірного положення про центр соціальної підтримки дітей та сімей: Постанова Каб. Міністрів України від 16.11.2016 № 834. *Офіц. вісн. України*. 2016. № 93. Ст. 3043. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/834-2016-п>
- Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік: Розпорядження Каб. Міністрів України від 03.04.2017 № 275-р. *Уряд. кур'єр*. 2017. № 85. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-р>

- Про затвердження Типового положення про соціальний центр матері та дитини: Постанова Каб. Міністрів України від 08.09.2005 № 879. *Офіц. вісн. України*. 2005. № 37. Ст. 2277. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/879-2005-p>
- Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей: Постанова Каб. Міністрів України від 28.01.2004 № 87. *Офіц. вісн. України*. 2004. № 4. Ст. 168. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF>
- Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року: Указ Президента України від 22.10.2012 № 609. *Офіц. вісн. України*. 2012. № 81. Ст. 3255. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>
- Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу: Розпорядження Каб. Міністрів України від 09.08.2017 № 526-р. *Офіц. вісн. України*. 2017. № 67. Ст. 2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80>
- Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>
- Про охорону дитинства: Закон України прийнятий 26.04.2001 № 2402-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
- Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58997
- Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 № 2558-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2001. № 42. Ст. 213. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>
- Про схвалення Стратегії подолання бідності: Розпорядження Каб. Міністрів України від 16.03.2016 № 161-р. *Офіц. вісн. України*. 2016. № 23. Ст. 923. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-p>
- Про Типове положення про притулок для дітей: Постанова Каб. Міністрів України від 09.06.1997 № 565. *Офіц. вісн. України*. 1997. № 24. Ст. 61. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/565-97-%D0%BF>
- Реалізація конвенції ООН про права дитини в Україні: досягнення, проблеми, перспективи (за період 2009–2016 рр.): державна доповідь про становище дітей в Україні / Мінсоцполітики, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. імені Олександра Яременка»; [авт. кол.: С. Ю. Аксьонова, О. М. Балакірєва, Т. В. Бондар та ін.]. Київ, 2016. 160 с.
- Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
- Стельмахович М. Г. Українська родина. «*Корисні поради*»: спецвипуск. Київ, 1995. 32 с.
- Сьомкіна І. Особливості впливу неблагополучної сім'ї на соціалізацію дитини. *Вісн. ЛНУ ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Луганськ, 2011. № 4 (215). Ч. 2. С. 74–85.

REFERENCES

- Vakulenko, O. V., Komarova, N. M., Romanova, N. F. (2010). Zaluchennia mistsevykh hromad do vyrishennia problem ditei, simei ta molodi, yaki opynylsia u skladnykh zhyttievykh obstavynakh [Involvement of local communities to the solution of problems of children, families and youth which appeared in difficult vital circumstances]. Kyiv: Derzhsozsluzhba [in Ukrainian].
- Halatyr, I. A. (2011). Shchodo prychnyn vynyknennia yavyshcha sotsialnoho syritstva u suchasnomu ukrainskomu suspilstvi [About the causes of the phenomenon of social orphanhood in modern Ukrainian society]. Retrieved from: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2011_3/11giasus.pdf
- Diialnist sluzhb u spravakh ditei, pidrozdiliv Natsionalnoi politsii Ukrainy, tsentriv sotsialnykh sluzhb dlia simi, ditei ta molodi, navchalnykh zakladiv i zakladiv okhorony zdorovia shchodo zapobihannia vypadkiv smertnosti ditei vid zovnishnykh prychnyn, katuvannia ditei, seksualnoho nasylstva shchodo ditei vid 10.10.2017. Retrieved from: <http://komsport.rada.gov.ua/documents/sluhannja/73808.html>
- Demografichni tendentsii v Ukraini u 2000–2016 rr. (2017). [Demographic trends in Ukraine in 2000–2016 rr.]. Instytut demografii ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].

- Konventsia OON pro prava dytyny: mizhnarodnyi dokument OON vid 20.11.1989 [Convention of the UN on the rights of the child: International document of the UN]. *Zibrannia chynnykh mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy*. 1990. № 1. Art. 205. Retrieved from: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021
- Koshonko, H. (2011). Simeina sotsializatsiia yak aktualna sotsialnopsykholohichna problema [Family socialization as an actual socio-psychological problem]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii: zb. nauk. pr. Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuks NAPNU*. Vol. XIII. T. 3. P. 184–189 [in Ukrainian].
- Kravchenko, M., Mordan, O. (2010). Formuvannia instytutsiinoho mekhanizmu derzhavnogo rehuliuвання sotsialnogo zakhystu ditei v Ukraini [Formations of the institutional mechanism of state regulation of social protection of children in Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia: zb. nauk. pr. v 2 t. / hol. red. M. M. Izha*. Odesa: ORIDU NADU. Is. 3 (43). Vol. 2. P. 67–70 [in Ukrainian].
- Mandebura, O. (2011). Simia yak tsinnist u ploshchyni suspilnykh tsinnostei [Family as value in the plane of social values]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*. Is. 4(54). 416 p. [in Ukrainian].
- Ofitsiinyi veb-portal Minsotspolityky. Retrieved from: <http://www.msp.gov.ua/>
- Pro Derzhavnyi biudzhet Ukrainy na 2019 rik: Zakon Ukrainy vid 23.11.2018 № 2629-VIII (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 50. Art. 400. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>
- Pro derzhavnu dopomohu simiam z ditmy: Zakon Ukrainy vid 21.11.1992 № 2811-XII. (1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 5. Art. 21. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>
- Pro derzhavnu sotsialnu dopomohu malozabezpechenym simiam: Zakon Ukrainy vid 01.06.2000 № 1768-III (2000). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Is. 35. Art. 290. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1768-14?info=1>
- Pro zatverdzhennia Zahalnoho polozhennia pro tsentr sotsialnykh sluzhb dlia sim'i, ditei ta molodi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.08.2013 № 573 (2013). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. Is. 66. Art. 2381. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/573-2013-p>
- Pro zatverdzhennia Natsionalnoi stratehii u sferi prav liudyny: Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 02.08.2015 № 501 (2015). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. Is. 69. Art. 2257. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>
- Pro zatverdzhennia Prymirnogo polozhennia pro tsentr sotsialnoi pidtrymky ditei ta simei: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.11.2016 № 834 (2016). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. Is. 93. Art. 3043. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/834-2016-p>
- Pro zatverdzhennia serednostrokovogo planu prioritetnykh dii Uriadu do 2020 roku ta ta planu prioritetnykh dii Uriadu na 2017 rik: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.04.2017 № 275-p (2017). *Urzdovui kurier*. Is. 85. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-p>
- Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro sotsialnyi tsentr materi ta dytyny: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.09.2005 № 879 (2005). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. Is. 37. Art. 2277. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/879-2005-p>
- Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro tsentr sotsialno-psykholohichnoi rehabilitatsii ditei: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.01.2004 № 87 (2004). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. Is. 4. Art. 168. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF>
- Pro Natsionalnu stratehiiu profilaktyky sotsialnogo syrytstva na period do 2020 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 22.10.2012 № 609 (2012). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. Is. 81. Art. 3255. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>
- Pro Natsionalnu stratehiiu reformuvannia systemy instytutsiinoho dohliadu ta vykhovannia ditei na 2017–2026 roky ta plan zakhodiv z realizatsii yii I etapu: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09.08.2017 № 526-r (2015). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. Is. 67. Art. 2015. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80>
- Pro orhany i sluzhby u spravakh ditei ta spetsialni ustanovy dlia ditei: Zakon Ukrainy vid 24.01.1995 № 20/95-VR (1995). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Is. 6. Art. 35. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>
- Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 26.04.2001 № 2402-III (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Is. 30. Art. 142. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

- Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 (2019). Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58997
- Pro sotsialnu robotu z simiami, ditmy ta moloddu: Zakon Ukrainy vid 21.06.2001 № 2558-III (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Is. 42. Art. 213. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>
- Pro skhvalennia Stratehii podolannia bidnosti: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.03.2016 № 161-r (2016). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. Is. 23. Art. 923. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-r>
- Pro Typove polozhennia pro prytulok dlia ditei: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09.06.1997 № 565 (1997). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. Is. 24. Art. 61. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/565-97-%D0%BF>
- Realizatsiia konventsii OON pro prava dytyny v Ukraini: dosiahnennia, problemy, perspektyvy (za period 2009–2016 rr.) (2016). [Implementation of the convention of the UN on the rights of the child in Ukraine: achievements, problems, prospects (during 2009–2016)]. Minsotspolityky, HO «Ukrainskyi instytut sotsialnykh doslidzhen imeni Oleksandra Yaremenka»; [Avt. kol.: Aksonova S.Yu., Balakirieva O.M., Bondar T.V. ta in.] Kyiv [in Ukrainian].
- Simeinyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 10.01.2002 № 2947-III (2002). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Is. 21–22. Art.135. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
- Stelmakhovych, M. H. *Ukrainska rodyna* [Ukrainian family]. Kyiv [in Ukrainian].
- Somkina, I. (2011). Osoblyvosti vplyvu neblahopoluchnoi simi na sotsializatsiiu dytyny [Features of influence of a dysfunctional family on socialization of the child]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka: Pedagogichni nauky*. Luhansk. Is. 4(215). 2. 74–85 [in Ukrainian].

SUMMARY

Problem statement and overview and its relation to important scientific and practical tasks. Pursuant to the laws of Ukraine, every child has the right to live in the family with his or her parents or in the family of one parent and be cared for. The best interests of children must be the primary concern and responsibility of parents. Along with the established legal norms, family, childbearing and parenting are among the indisputable traditional values of the Ukrainians and they form the basis of Ukrainian mentality.

However, social and economic disturbances played a significant role in scaling up the demographic crisis in Ukraine during the period of independence. In particular, the impact of declining crude marriage rate and increasing crude divorce rate has become acute in Ukraine.

Family environment is the best place where a child gains self-awareness, learns about the world around, develops necessary social feelings, and obtains important communication and cooperation skills. Therefore, if a family fails to effectively perform its child upbringing functions, it is important to provide effective support to the family and strengthen responsible parenthood.

Analysis of recent publications concerned and identification of unresolved components of the overall problem. Specifics of family upbringing through the lens of social values, public policy and administration issues with regard to family social support, ensuring children's rights, as well as solutions suggested in the studies and researches by O. Vakulenko, M. Kravchenko, O. Mandebura, I. Halatyr, H. Koshonko, M. Stelmakhovych, and I. Siomkina.

Objectives (purpose) of Article. The purpose of the research is to study how the government ensures that children are raised by biological parents, identify the main problems in the area concerned and elaborate regulatory and institutional solutions to the problem.

Key Results and Rationale. The government supports parents or other legal representatives in performing their child-raising responsibilities (free social services for children and families with children, including institutional care; various types of state aid to families with children, including low-income families and families with many children).

However, we can observe growing family crisis and insufficient social protection of children in Ukrainian families, which are characterized by the following indicators:

- High rate of orphaned children;
- Ukraine has about half a million vulnerable families with children registered with social services;
- A number of children outside the family environment;
- A number of children exposed to domestic violence;
- Mortality and injury rates among children;
- Women give up their newborn children;
- Parents place their children in residential care.

According to the analysis of children and families with children, children are in deep crisis that could have been prevented by promoting responsible parenting and ensuring proper performance of child protection responsibilities by civil servants.

Decentralization mechanisms, both regulatory and organizational ones, can help address existing problems by enabling the government to change approaches to children's social care: creating favourable conditions for healthy growth and upbringing of children instead of combating negative effects of children's rights violations.

Regarding the organizational mechanism for the decentralization of children's rights protection system, it should be noted that self-government powers are intact and beyond the control of the national government. The national government has limited control over the system with only some delegated powers. Since a family with a child is attached to specific territory, it is recommended to have a respective self-governing system in place for protecting children's rights and supporting families with children along with the national system of measures. Considering the decentralization reform, it would be the best way to minimize risks and compensate for the lack of state functions. Therefore, it is extremely important to introduce amendments to Article 34 of the Law of Ukraine *on Local Self-Government in Ukraine* to ensure clear definition of local government own and delegated powers regarding the above-mentioned area of concern.

In addition, it is important to expand the scope for social support services for families with children, including the interventions aimed at overcoming and preventing the poverty of families with children; developing public healthcare and education services for families with children to prevent social orphans; providing recreation, health and leisure activities for children; and developing responsible parenting skills. If these approaches are successfully implemented, the state will help parents perform their parenting responsibilities instead of taking over this job.

Regarding the regulatory mechanism for the decentralization of children's rights protection system, attention should be paid to ensuring safe environment for proper child growth and development by strengthening liability of parents for a failure to fulfil their parental responsibilities.

The implementation of the proposals outlined herein will allow decentralizing the child social protection system, primarily by keeping each community responsible for well-being of their children, securing necessary resources in each community, and taking measures to reduce consumer trends in the society and strengthen the responsibility of parents for raising their children.

Conclusions and Future Research Prospects. The rights of children will be properly ensured if the national government and local self-government authorities consolidate efforts in this area and parents are held responsible for failing to fulfil their parenting duties. Therefore, any future research shall focus on effective mechanisms for the decentralization of public children's rights protection policy to build a completely new system that will ensure the best interests of each child in Ukraine.